

50. VÝROČÍ NOBELOVY CENY ZA CHEMII – PUTOVNÍ VÝSTAVA S NÁZVEM PŘÍBĚH KAPKY

KVĚTA STEJSKALOVÁ

*Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v.v.i.,
Dolejškova 2155/3, 182 23 Praha 8
kvetoslava.stejskalova@jh-inst.cas.cz*

Došlo 5.9.09, přijato 8.10.09.

Klíčová slova: polarografie, profesor Heyrovský, Nobelova cena

Od udělení Nobelovy ceny prvnímu Čechoslovákovi (Jaroslav Heyrovský, 10. 12. 1959) uplyne letos v prosinci kulatých 50 let. Odborná veřejnost si toto výročí připomene mezinárodní elektrochemickou konferencí, jež bude počátkem prosince uspořádána v prostorách Univerzity Karlovy a zúčastní se jí vědci z celého světa. Tato akce však bude vzhledem ke svému zaměření středem zájmu jen uzavřené skupiny lidí. Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v.v.i. by rád tuto událost připomněl i široké laické veřejnosti, a proto se rozhodl uspořádat putovní výstavu, která život a vědeckou práci Jaroslava Heyrovského připomene nejen pamětníkům polarografie, ale představí ji i zájemcům o přírodní vědy z řad těch později narozených, tedy studentů a žáků.

Výstava se snaží přiblížit návštěvníkům osobnost Jaroslava Heyrovského (20. 12. 1890 – 27. 3. 1967) nejen jako vědce, který svůj život věnoval chemii a po objevení polarografie vybudoval na Univerzitě Karlově v Praze polarografickou školu, ale i jako běžného člověka, proto jsou na výstavě zveřejněny i některé informace a fotografie z jeho rodinného prostředí. Expozice vznikla z materiálů, které byly po dlouhá léta uloženy v ústavním archivu. Vedle téměř desítek různých polarografů z let 1924 až po 90. léta jsou to fotografie a písemné dokumenty, knihy a publikace a filmový materiál. Některé fotografie byly k pořízení kopií zapůjčeny rodinou Heyrovských. Pro výběr exponátů tým prohlédl téměř 10 kg písemných materiálů, více než tři stovky fotografií či diapozitivů a 6 km celuloidových filmů z 50. a 60. let. Spolu s desítkou přístrojů se zdálo, že materiálu k vytvoření výstavy bude dostatek. První přípravy začaly již počátkem roku 2008 a výstava měla svou komorní (co do rozsahu i trvání) týdenní předpremiéru v listopadu 2008 v rámci Týdne vědy a techniky organizované AV ČR v prostorách budovy na Národní třídě. U návštěvníků této akce vzbudila poměrně značný zájem, a tak se autorský tým (K. Stejskalová, M. Heyrovský, R. Kalvoda) rozhodl její uspořádání v roce 2009 dotáhnout do konce a nabídnout výstavu v rozpracovanější podobě a zpřístupnit ji širšímu

publiku, tj. na několika místech.

Výběr Prahy jako jednoho z výstavních míst je zcela logický, neboť profesor Heyrovský svůj vědecký i osobní život prožil v Praze, studoval v Praze (s výjimkou několika let bakalářského studia na univerzitě v Anglii), pracoval na Univerzitě Karlově a později v rámci ČSAV v Polarografickém ústavu, který sídlil rovněž v Praze (nejprve v Opletalově a později ve Vlašské ulici). Výběr dalších dvou míst byl vlastně dílem náhodných lidských setkání. A tak výstava zatím navštíví ještě města Pardubice a Brno. V Pardubicích v září zahájila své putování. Nová budova Fakulty chemicko-technologické nedávno postavená v univerzitním kampusu v Polabinách propůjčila prostory svého vestibulu k jejímu uspořádání na přelomu září a října 2009. Vernisáž tak proběhla v rámci celofakultní akce Večer s vědou a chemií, jejímž cílem bylo představit novou budovu fakulty veřejnosti. Koncem října výstava putuje z Pardubic do Brna. Jejím druhým působištěm je Hvězdárna a planetárium M. Koperníka, místo které často navštěvují děti, mládež i dospělí, neboť nabízí velice pestrý a zajímavý program převážně z oblasti astronomie. Čistě chemická expozice tak bude zpestřením jejich nabídky programů. Nakonec se v závěru roku výstava vrátí do Prahy, odkud „vyjela“ a Pražané ji budou moci navštívit v prosinci v historické budově Karolina.

Expozice je tvořena sadou deseti plakátů (formát A0 a A1), které s využitím fotografií a dokumentů přibližují návštěvníkovi život a vědeckou práci Jaroslava Heyrovského. Rodinou Heyrovských byly k pořízení kopií zapůjčeny fotografie z rodinného alba, z nichž některá foto dosud nebyla na veřejnosti prezentována. Řada fotografií, diapozitivů a písemných materiálů z archivu ústavu ilustruje výzkumnou práci J. Heyrovského a jeho týmu. Druhou část expozice tvoří přístroje (vývojová řada 8–10 polarografů), skleněné polarografické nádoby, diapozitivy, se kterými polarografisté přednášeli, ukázky knih a publikací o polarografii v různých světových jazycích. Filmy zhotovené v 50. a 60. letech dokumentující výzkum profesora Heyrovského jsou promítány v části expozice ve formě nekonečné smyčky. Výstava je doplněna doprovodným programem řady popularizačních přednášek nejen o Jaroslavě Heyrovském a jeho výzkumu v oboru polarografie, ale i o současné vědě a výzkumu v oboru fyzikální chemie, kterou se vědci v ÚFCH JH zabývají dnes.

Před autory expozice stojí poněkud nelehký úkol, a to třikrát rozbít, postavit, zabalit, převést a zase instalovat expozici výstavy, a to vše ve třech naprosto odlišných prostorech! Tak například v Pardubicích – ve vstupní hale budovy FCHT jsou jen samé skleněné zdi, beton či železo. V planetáriu v Brně zase chybí pravé úhly, výstavní prostory jsou jaksi „dokulata“. Křížová chodba středověkého Karolina dýchá historií, až se jednomu tají dech. Každý prostor tak vtiskne výstavě nový příběh, což byla pro autory lákavá a zajímavá výzva, zvláště když jsou všichni profesí chemici a ne historici či výtvarníci. Výstava je již od července veřejnosti představována prostřednictvím denně aktualizovaných českých i anglických webových stránek (<http://www.jh-inst.cas.cz/heyrovsky>), kde si jejich ná-

Obr. 1. Polarograf LP60 na výstavě Příběh kapky na jejím prvním působišti (vernisáž ve vestibulu FCHT Univerzity v Pardubicích, 23.9.2009)

vštevňník může např. spustit videopozvánku, ukázky starých filmů a dočte se nejenom, co na ní bude možné vidět, ale i jaký doprovodný program bude možné navštívit. Některé školy neotálely a již rezervovaly více než polovinu nabízených termínů doprovodných přednášek, a tak Brdičkova posluchárna v budově ÚFCH JH na Praze 8 do konce roku 2009 přivítá téměř 600 studentů se svými pedagogy. Pro návštěvníky výstavy její organizátoři připravili i různé materiály (plakát, katalog a CD výstavy, zmenšené kopie 10 výstavních plakátů), které si zájemci mohou z výstavy odnést. Na nákladech na její uspořádání, spojených hlavně s jejím převozem, tiskem posterů, dalších materiálů a výrobou CD, se vedle ÚFCH JH (výstava je jako informační nástroj součástí řešení projektu r.č. 2E08038 poskytovatele MŠMT v programu NPVII – Lidské zdroje zaměřeného na

vzdělávání mládeže a popularizaci výsledků VaV veřejnosti; <http://www.jh-inst.cas.cz/3nastroje>) podíleli i partneři, kteří pro její uspořádání propůjčili své prostory (Univerzita Karlova v Praze, Univerzita Pardubice, Hvězdárna a planetárium M. Koperníka v Brně) či přispěli finanční částkou na krytí části jejích nákladů (např. DataApex s.r.o., Merck s.r.o. Sigma-Aldrich, s.r.o., MČ Praha 8, projekt NANOPIN, ATG, s.r.o.).

Příběh kapky patří do řady popularizačních akcí, kterými ÚFCH JH pravidelně seznamuje zájemce o přírodní vědy z řad veřejnosti s vědou a výzkumem, který za zdi budovy v Dolejškově ulici na Praze 8 běžně probíhá. Každoročně ústav při přednáškách, exkursích, odborných stážích a praxích, které vědci pro studenty a pedagogy ze středních škol pravidelně pořádají, navštíví okolo 500 studentů. Autoři výstavy si slibují, že počet zájemců o přírodní vědy, kteří se s historií, ale i současným výzkumem tohoto akademického pracoviště seznámí prostřednictvím Příběhu kapky, zase o „kapku“ vzroste. Dosud pro to udělali a ještě udělají maximum!

K. Stejskalová (*J. Heyrovský Institute of Physical Chemistry, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague*): **The Travelling Exhibition “The Story of a Drop”**

The traveling exhibition on the occasion of the 50th anniversary of the Nobel Prize in Chemistry awarded to Jaroslav Heyrovský gives the life story of the Prize winner using photographs, films, documents and other exhibits. The aim of the exhibition is to introduce the personality of Jaroslav Heyrovský (1890–1967), the scientist who devoted his life to physical chemistry. He founded at the Faculty of Science of the Charles University in Prague a polarographic school and, later on, he was the head of the Polarographic Institute of the then Czechoslovak Academy of Sciences. Thus Czechoslovakia became the international centre of research of the new method which found wide applications in many fields. The exhibition is organized by the J. Heyrovský Institute of Physical Chemistry of Academy of Sciences of the Czech Republic.